

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Δ΄. - ΤΕΥΧΟΣ Α΄ ΚΑΙ Β΄.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1881

Όλες ἄντι περὶ τούτων ἀποστολαὶ ἀποστέλλονται
βουλόμενοι ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτῶν καὶ
τῶν αὐτῶν ἐπιστολῶν. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1881

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

δὲ καὶ ἐξ ἐκείνων, ἐν αἷς μόνον ἐπὶ τῆς ἰδίας πείρας στασιζόμενος δὲν δύναται νὰ εὐδοκημήσῃ τις ἄνευ σπουδῆς καὶ προπαρασκευῆς. Ἄς φροντίξῃ λοιπὸν πάντοτε διὰ πατρικῆς διοικήσεως ν' ἀποκτήσῃ ὅσον πλεῖστον τὴν ἀγάπην τῶν μαθητῶν του, καὶ καθιστάμενος ἐσωτερικῶς μὲν ἀμεμπτος διὰ τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν του, ἐξωτερικῶς δὲ διὰ τῆς περιβολῆς, τῶν καλῶν τρόπων καὶ τῆς περὶ τὸ διδάσκειν ἱκανότητός του ἅς ἐμπνέῃ σέβας εἰς τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενους καὶ παιδαγωγούμενους, καὶ ἅς παγίωσῃ οὕτω τὴν πειθαρχίαν, ἕνευ τῆς ὁποίας ἀδύνατον νὰ ὑπάρχῃ καλὸν σχολεῖον. Δέον ἐξ ἅπαντος ὁ διδάσκαλος νὰ κατορθώσῃ νὰ ἦναι οἱ μαθηταὶ του πρῶτον μὲν εὐτακτοὶ καὶ σιωπηλοὶ, εἶτα δὲ εὐπειθεῖς εἰς τὰ προσταγμάτα του ἄνευ βραδύτητος καὶ ἀντιστάσεως. Ταῦτά εἰσι τὰ ἐλαττήρια τῆς προόδου αὐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὑγίεια καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ διδασκάλου ἐκ τούτων ἐξαρτῶνται. Τὸ νὰ διδάσκῃ τις ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ἀταξίας εἶναι ὡς νὰ ἐδίδασκεν ἐν τῷ βάρθι τῆς κολάσεως· ἐξαντλεῖται τις μὲ κόπους ἀνωφελεῖς καὶ ὄλως ἀκάρπους. Ἐντεῦθεν δὲ γεννῶνται ἡ δυσθυμία, ἡ ἀποθάρρυνσις καὶ ἡ κόπωσις· ἰδοὺ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἀπεναντίας δὲ διδάσκαλος, ὅστις καθίσταται κύριος τῆς τάξεώς του, ὡς κύριος καὶ ἐν ἀνέσει ἐν τῷ οἴκῳ του, οὕτινος πᾶν μάθημα μετὰ προσοχῆς ἀκουόμενον φέρει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν βελτιώσιν τῶν μαθητῶν του, αἰσθάνεται ἀληθῆ ἀπόλαυσιν, τὴν ἀπόλαυσιν παντὸς ἀνθρώπου ὅστις ἐνεργεῖ καὶ πραγματοποιεῖ τὴν αὐξήσιν τῆς ὑπάρξεώς του. Ἐντεῦθεν δὲ ταχέως κατανατᾷ νὰ ὑπεραγαπᾷ τὸ ἐπάγγελμά του, καὶ νὰ γείνη ἄνθρωπος ὄλως ἀφωσιωμένος εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς κοινωνίας.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΩΝ

Τὸ κέντρον τοῦ συστήματος τούτου ἦν ἡ Ἀλεξάνδρεια, οἱ δὲ γραμματικοὶ τῆς περιόδου ταύτης οὐ πολὺ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλολόγων διέφερον, ἅτε δὴ, καθάπερ οὗτοι, περὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν βιβλίων ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην ἀσχολούμενοι. Δὲν ἔχει ὁμοίως οὕτω καὶ ὡς πρὸς τοὺς τοῦ πρώτου συστήματος γραμματικούς· διότι ἡ ἐργασία τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἶνε πάντῃ διάφορος τῆς ἐκείνων· διότι ἐνῶ ἐκεῖνοι διατρέβουσι ἀσχολούμενοι περὶ τὴν τῶν ὄρων εὑρεσιν, οὗτοι πάσῃ δυνάμει ἀγωνίζονται ὅπως

τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ἐπιστημονικῶς διορίσονται. Οὕτω δὲ βαδίζοντες εἰς τὰς φιλολογικὰς αὐτῶν μελέτας καὶ ἐργασίας, προέβησαν εἰς τὴν εὐρεσιν τῆς φιλολογικῆς κριτικῆς καὶ ἐρμηνείας. Ἡ γνῶσις τῆς γλώσσης παρὰ τῆς ἀρχαιοτέρου Ἀλεξανδρεῦσιν ἦν ἐτι ἀτελής¹ καὶ οὐδ' αὐτὴ ἡ τῶν διαλέκτων διάκρισις ὑπῆρχεν Ἀθήναις. π. Αἰολ. διαλ. σ. 124; 206. Πρῶτος δὲ ὁ Ζηνοδότος ὑπέλαβεν ὡς δυνατόν, ὅτι ἡ ἐν τῷ Θ. τῆς Ἰλιάδος σ. 470 βοιωτικὴ λέξις ἄας ἐτίθη ἀντὶ τῆς λέξεως ἡοῦς. Καὶ ἀληθῶς τὸ α εἰς ὄλως ξένον μὲν τοῖς Ἴωσιν, ὄλως δ' ἀκατάληπτον παρ' Ὀμήρῳ. Πολλῶ σπουδαιότερος τούτου ἦν ὁ τούτου διάδοχος Ἀριστοφάνης, ὁ Βιζάντιος, 260 - 185. π. Χ, ὅστις πρῶτος πάντων οὐσιωδῶς διέκρινε τὴν ἀκριβῆ τῶν τύπων δῆλωσιν, εἰσαγαγὼν καὶ χρῆσιν ποιησάμενος τῶν τε πνευμάτων καὶ τῶν τόνων. Οἱ ἀττικοὶ διέκρινον σαφῶς τὰς λέξεις ὄρος καὶ ὄρος, ἀλλ' ἡ ψιλὴ οὐδέποτε ἐγράφη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς σοφιστικοῖς ἐλέγχοις, 20, 3 λέγει ὅτι ἡ λέξις αὕτη κατὰ μὲν τὴν γραφὴν ἢ αὐτὴ, κατὰ δὲ τὴν προσηδῖαν¹ διάφορος ἦν, ὅτι ταύτην γραπτὴν μὲν οὐ δύναται τις διακρίνειν, ἐκφωνουμένην δὲ κάλλιστα. Τούτου δ' οὕτως ἔχοντος, ἡ δασεῖα δῆλον ὅτι ἐπροφέρετο, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης ἐτίθει αὐτὴν ἐνθα ἀναγκαῖα ἐφαίνετο οὔσα¹ ἐχώρισε δῆλα δὴ τὰ γνωστά τῶν διαλέκτων δι' ἐκτεταμένων συλλογῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα γλώσσαι, π.χ. γλώσσαι Λακωνικαί. Καὶ ἀττικὰς δὲ λέξεις ἤθεοικεν οὗτος καὶ ἕτερα λεξικολογικὰ ἔργα ποιήσας, ὅλον συγγενικὰ ὀνόματα, ὀνόματα ἡλικίας κτλ. Τοῦτο ἰσοδυναμεῖ τῷ καθ' ἡμᾶς *συγνωνμικῷ*. Μείζονος δὲ ἐτι ἀξίας ἐγένετο ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀρίσταρχος, 200 π.Χ. ὁ δεινότερος τῶν κριτικῶν. Ὁ κυριώτερος τῶν μελετῶν αὐτοῦ σκοπὸς ἦν ἡ ἐπὶ τῶν κειμένων κριτικὴ καὶ ἰδίως τοῦ Ὀμήρου. Εὐρείας δὲ γλωσσομαθείας κάτοχος, ἐχρήσατο τῇ κριτικῇ αὐτοῦ κοπίδι, διακρίνας τὸ Ἴωνικὸν τοῦ Ἀττικοῦ¹ ἐδόξαζε δὲ ὅτι παρ' Ὀμήρῳ εὐρηναὶ ἀττικισμοί, ὅτι ἀπαντῶσι παρ' αὐτῷ πολλοὶ δυϊκοὶ ὡς καὶ παρ' ἐκείνοις, ὅτι συντάσσεται οὐδέτερον πληθυντικὸν ὑποκειμενον μετὰ πληθυντικοῦ ἢ ἐνικοῦ ῥήματος, ὡς παρ' Ἀττικοῖς. Ἐπὶ ἀμφιβόλων δὲ γραφῶν προὔτιμα τὸν ἐνικόν, νομίζων τοῦτο δηρικώτερον. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀριστάρχου ἔστιν ἰδίᾳ ἐν τούτῳ, ὅτι δὲν ἐξηπατήθη, ἐκ τῆς μεταγενεστέρης ἀττικῆς χρήσεως, ἐνῶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἡ γραμματικὴ του δεινότης εἶνε μετρία. Ὁ Ἀρίσταρχος δῆλα δὴ ὑπῆρξε μέγας εἰς τὴν διάκρισιν καὶ διαφύλαξιν τοῦ πραγματικοῦ ἐκ τῶν πολλῶν περιωθέντων. Ὡστε εὐρίσκομεν ἐν αὐτῷ σπουδαιοτάτας γραμ-

¹ Προσηδῖα εἶνε τριπλῆ, πνεύματα, τόνοι καὶ χρόνοι.

ματικὰς παρατηρήσεις οἷον ἐν τῇ λέξει ἱππότα Νέστωρ εὔρηται ἡ κλη-
 τικὴ ὠ; ὀνομαστικὴ ὁ Ἀριστάρχος ἀνεκάλυψε τὰ σχήματα. Ὁ κύριος
 σκοπὸς πάντων τῶν Ἀλεξανδρινῶν ἦν ἡ ἐρμηνευτικὴ καὶ κριτικὴ, ἥτοι ἐξή-
 γησις καὶ κριτικὴ τῶν κειμένων διόρθωσις. Ἐν τούτοις ἤρξατο καὶ γραμ-
 ματικὴ τις θεωρία μορφουμένη. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ μεταξὺ Ἀριστάρχου
 καὶ Κράτητος τοῦ Μαλιώτου ἔρις· διότι ὁ μὲν ἐδέχετο τὴν ἀναλογίαν, ὁ
 δὲ τὴν ἀνωμαλίαν (ὁ Κράτης ὑπὸ φιλοσοφικὴν ἔποψιν ἀνῆκεν εἰς τὴν
 σχολὴν τῶν Στωϊκῶν.) Ἀναλογίαν δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν τὴν διδασκαλίαν
 τῶν κλίσεων, ἥτοι τὴν ἀναλογίαν αὐτῶν· σειρὰ ὅλη γραμματικῶν προσε-
 τέθη τῷ Ἀριστάρχῳ οἱ τοῦ Κράτητος ὀπαδοὶ εἰσιν ἤττονος σημασίας. Ἐκ
 τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀριστάρχου ὀνομαστοὶ εἰσιν ὁ Τρύφων, ἀκμάσας ἐπὶ
 Καίσαρος, ἔγραψε δὲ περὶ παθῶν τῶν λέξεων (affectiones) ἥτοι τὰς ἐν
 ταῖς λέξεσι συμβαινούσας μεταβολὰς τῶν φθόγγων. Πάθος ἄρα καλεῖται
 ἡ τῆς ὀρχικῆς κατασκευῆς τῆς φωνῆς μεταβολή· οὕτω π. χ. ἐν Ἐτ. μ.
 566, 4. εὔρηται ἐκ τῶν τοῦ Τρύφωνος· λιμός· ἐπιτηδεῖων γίνεται παρὰ τὸ
 λείπω, λείψω, λιμός· καὶ ὄφειλε διὰ διφθόγγου γράφεσθαι, ἀλλὰ συνέ-
 παθεν ἡ φωνὴ τῷ σημαينوμένῳ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνδειαν δηλοῖ τούτου χάριν
 καὶ ἐνδειαν φωνήεντος ἀπεδέξατο. Ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης παραγωγῆς, ἧς
 ἕνεκα κατὰ Τρύφωνα συνέπαθεν ἡ φωνὴ τῷ σημαينوμένῳ εἶνε ἀληθῶς πα-
 ράδοχος καὶ τὴ παράδειγμα, δι' οὗ ἐβίβησεν ὁ Τρύφων ν' ἀποδείξῃ τὸ
 πάθος τῆς λέξεως οὐκ ὀρθῶς φέρεται· διότι ἡ ὀρθὴ γραφὴ κατ' ἀναλογίαν
 ἔδει νὰ ᾖ λειμμός. Πλείονος λόγου ἄξιός ἦν Δίδυμος ὁ Χαλκέντερος ἐξ
 Ἀλεξανδρείας ὁ καὶ βιβλιολάθας· καλούμενος, σύγχρονος τοῦ Τρύφωνος·
 οὗτος συνέλεξε τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν. Τῆς ἐποχῆς
 δὲ ταύτης εὔρηται καὶ μικρὰ τις γραμματικὴ συγγραφὴ, περισωθεῖσα ὀ-
 μως ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀπολλωνίου τοῦ Σοφιστοῦ· εἶνε δὲ Ὀμηρικὸν λεξικόν.
 Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Καίσαρικῶν χρόνων εὔρεθη τὸ εὐφαιστάτον σύ-
 στημα τῶν στίξεων. Διάδοχος τούτου ἦν ὁ γραμματικὸς Νικάνωρ, οὗτι-
 νος τὰ ἔργα περισώθησαν ἡμῖν εἰς τὰ εἰς Ὀμηρον σχόλια, περὶ στιγμῆς
 ἀσθενέστατοι ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι γραμματικοὶ εἰς τὴν ἑτυμολογίαν· ἀξιόπι-
 στος πρὸς τοῦτο εἶνε Φιλόξενος ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἀκμάσας κατὰ τὰ πρῶτα
 ἔτη τῆς Καισαρικῆς ἐποχῆς. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον διετέλεισεν ὡς ἡ κυρία
 πηγὴ κατὰ τὴν ἑτυμολογίαν, ἀνακαλύψας τὰς ρίζας, ὡς π. χ. τὴν ρίζαν
 θα, ἵνα ἐξηγήσῃ τὸ ἔθην, ἀνεῦρε τὸν ἀναδιπλασιασμὸν καὶ προσέσχε τὸν
 νοῦν ταῖς διαλέκτοις· εὔρηται ὅμως παρ' αὐτῷ καὶ παραδοξολογίαι οὐ
 σμικραὶ· ἀπεδέχετο δὴλα δὴ τὸν πλεονασμὸν· οἱ ἀρχαῖοι ἐπρέσβευον,

ὅτι εἰς πᾶσιν λέξιν φωνήεντά τινα ἢ καὶ δλόκληροι συλλαβαὶ ἠδύνκοντο νά ἐπεκταθῶσιν. Ὁ Φιλόξενος διὰ τοῦ πλεονασμοῦ προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ συλλαβὴ ε.λ. π. χ. ἠδύνατο νά ἐπεκταθῆ κατ' ἀρέσκειαν, καὶ οὕτω παρήγαγε τὴν λέξιν ἠλακᾶτη παρὰ τὴ ἄγω.

Ἐκ τῶν δύο τούτων συστημάτων τῶν Ἀλεξανδρινῶν προκύπτει τρίτον σύστημα τῶ τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν Ἀττικιστῶν. Τέχνη εἶναι ἡ συγγραφή γραμματικῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο στηρίζεται εἰς τὰς συνθίσεις, εἰς τὰς ἐπιτομὰς τῆς γραμματικῆς, σύστημα ὅλως ξένον τοῖς ἀρχαίοις· ὁ ἀρχαιότερος τῶν τεχνιτῶν εἶνε Διονύσιος ὁ Θραξ, μαθητῆς τοῦ Ἀριστάρχου· οὗτος ἔγραψε τέχνην γραμματικὴν, ἠκμασε κατὰ τὴν πρώτην ἑκατονητητηρίδα π.Χ. ἡ Τέχνη αὕτη τοῦ Διονυσίου ἔμεινε μέχρι τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Δῆλον δ' ἐκ πολλῶν, ὅτι ἡ γραμματικὴ τοῦ Διονυσίου τέχνη εἶνε οἰονεὶ ὑπὸδειγμα τῆς διδασκαλίας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἀριστάρχου. Ὅλιγα εἰσὶ, τὰ ὅποια ἐν τῇ σημερινῇ γραμματικῇ κατὰ τὴν τῶν μερῶν τοῦ λόγου διαίρεσιν καὶ τῶν μεταβολῶν αὐτῶν εἴτε ὅλως νέα ἢ καὶ μεταβεβλημένα εἰσὶν ὡς πρὸς τὴν γραμματικὴν τοῦ Διονυσίου. Τὸ ὄνομα καὶ παρ' ἐκείνῳ ἔχει εὐρύτατα ὄρια, ὥστε οὐ μόνον τὰ ἐπίθετα καὶ τὴν σύγκριτιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀντωνυμίας δεικτικὰς τε καὶ ἐρωτηματικὰς περιλαμβάνει, ἃς κάλλιον ποιῶσα ἢ νεωτέρα γραμματικὴ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων διεκρίνε. Καίτοι δὲ καθ' ὅλα τᾶλλα ἡ γραμματικὴ τοῦ Διονυσίου δὲν διαφέρει πολὺ τῆς νεωτέρας, οὐδεμίαν ὁμως κλίσεων διαίρεσιν ἐμφαίνει, ἴσως διὰ συντομίαν παραμεληθεῖσαν. Τὰ παρὰ Διονυσίῳ δὲ ἄρθρα οὐ μόνον προτακτικά, ἀλλὰ καὶ ὑποτακτικά ἦτοι ἀντωνυμῖαι καλοῦνται. Ἀντωνυμίας δ' οὐχὶ ἄλλας ἢ τὰς προσωπικὰς καὶ κτητικὰς ὥρισεν. Ἐν τούτοις ἀφοῦ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν γραμματικὴν ἀτελῆ καὶ μόλις ἐν τῇ γενέσει κατέλιπεν, ἀφοῦ τῶν Στωϊκῶν ἡ ἐργασία κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐρεῦνας νέων καὶ ἀχρήστων ὀνομάτων ἐστράφη, ὁ ἔπαινος ὡς πρὸς τοῦτο ὀφείλεται τοῖς Ἀλεξανδρινοῖς γραμματικοῖς καὶ μάλιστα τῷ Ἀριστάρχῳ. Ἀπολλώνιος ὁ Δύσκολος, γραμματικός, ἀνήκει ὡς ἐκ τοῦ χαρακτήρος τῶν ἔργων του εἰς τὴν Ἀλεξανδρινὴν σχολήν; ἀλλὰ κάπως μεταγενεστεράς ἐποχῆς· οὗτος ἔγραψε πρῶτος περὶ συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν κατὰ τρόπον φιλοσοφικόν· ἐπειράθη νά ὑπαγάγῃ ὅλας τὰς ἰδιοτροπίας καὶ ἀνωμαλίας τῆς γλώσσης εἰς γενικὰς ἀρχάς. Τινὲς αὐτοῦ παρατηρήσεις εἰσὶν εὐφυστάται· ἔγραψε προσέτι περὶ ἀντωνυμίας σύγγραμμα σπουδαῖον διὰ τὰς παραθέσεις ἐκ τῶν διαλέκτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· δύο μικρότερα συγγράμματα αὐτοῦ σώζονται περὶ ἐπιρρήματος καὶ συν-

δέσμων. Παραλλήλως τούτω βραίνει ο Αίλιος Ηρωδιανός, υἱὸς Ἀπολλωνίου τοῦ Δυσκόλου, ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου μέχρι Κομμόδου ἦτοι τὴν δευτέραν ἑκατονταετηρίδα. Τὰ συγγράμματα τοῦ Ἡρωδιανοῦ στρέφονται κυρίως περὶ τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τῆς γλώσσης· ὁ Ἡρωδιανὸς εἶνε ἀντίθετος τοῦ πατρὸς του, πραγματεύεται τὸ τυπικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς καὶ ἰδίως τὴν προσωδίαν. Ἐν 20 βιβλίοις πραγματεύεται περὶ καθολικῆς προσωδίας, ἢ ἀντίθετος ἦν ἢ περὶ Ἰλιακῆς προσωδίας συγγραφή αὐτοῦ καὶ ἢ περὶ Ὀδυσσεΐας. Ὁ Ἡρωδιανὸς ἐποίησε πολλὰς συλλογὰς, προσπκθῶν πανταχοῦ νὰ κερδήσῃ κανόνας. Οὕτω δὲ ἐπραγματεύθη καὶ περὶ παθῶν καὶ περὶ ὀρθογραφίας. Πανταχοῦ, ὡσπερ ὁ Ἀριστοφάνης, ζητεῖ ἀναλογίαν.

Ὁ κανὼν οὗτος τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἔχει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τοὺς γνωστοὺς περὶ γένους κανόνας. Οὕτω λέγει ὅτι τὰ εἰς ἰσὶ πάντα εἶνε ὀξύτονα, ἰδίως ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τόνον θέτει ὁ Ἡρωδιανὸς τοὺς κανόνας του κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων. Οὕτω λέγει ὅτι πᾶσα λέξις ἀπὸ τῆς ἀρχομένης δασύνεται. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ Ἡρωδιανοῦ εἶνε μὲν λίαν παράδοξος, ὑπῆρξεν ὅμως ὠφέλιμος εἰς τὴν διάδοσιν καὶ διάσωσιν τῆς ὕλης. Αἱ λέξεις αἱ κατὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ἐμφαίνουσαι μονήρες τε δὲν ὑπόκεινται εἰς οὐδεμίαν ἀναλογίαν· ὁ δὲ Ἡρωδιανὸς ἔγραψε περὶ μονήρους λέξεως. Τὸ ἐστὶ εἶνε τοιαύτη λέξις, ἐπειδὴ οὐδὲν τρίτον ἐνικὸν πρόσωπον λήγει εἰς στί· τὸ παίζω ὡσαύτως εἶνε μονήρης λέξις, διότι ἐν ταύτῃ μόνῃ εὔρηται αἱ πρὸ τοῦ ζ. Ἡ ὑπερσία τοῦ Ἡρωδιανοῦ εἶνε μεγίστη ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ πραγματικὸν δείκνυσι μετὰ μεγίστης ἀκριβολογίας, ἔθηκε δὲ τὴν βῆσιν, ὅτι τὴν παράδοσιν δεῖ εὐμενῶς δέχεσθαι, ὅπερ ὅμως οὐδόλως δύναται νὰ δεσμεύσῃ ἡμᾶς. Παρὰ τοῦ Ἡρωδιανοῦ ἤντησε μέγα μέρος ὁ μεταγενέστερος γραμματικὸς, ἰδίως τὸ περὶ τόνων, ὁ Ἀρκάδιος, γράψας ἐπιτομὴν τῆς καθόλου προσωδίας, ἄλλως δὲ τὸν ἐπιτομῆα τοῦτον Ἀρκάδιον δὲν γινώσκομεν.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις δὲ γραμματικοῖς ὑπάρχει ἰδιαιτέρα τις τάξις ἢ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀττικισταί· οὗτοι θέτουσι κανόνας, ἀλλὰ περιορίζονται εἰς τὴν καθαρῶς ἀττικὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης, παρατιθενται τοῖς ἀττικοῖς τὰ ἑλληνικά· π. χ. ἀττικὸν μὲν τοῦτο, ἑλληνικὸν δ' ἐκεῖνο. Τούτοις ὀρεῖονται πολυτιμότεραι συλλογαί, κυρίως ἀφορῶσαι μᾶλλον εἰς τὴν λεξικογραφίαν. Οἱ ἀττικισταὶ ἀποτελοῦσι σπουδαῖον μέρος. Ὁ Προλιδεύκης ἐπὶ Κομμόδου ἔγραψεν ὀνομαστικὸν ἐν δέκα βιβλίοις. Μάλιστα δὲ σπουδῆς ἀξιοὶ εἶνε οἱ ἀττικισταὶ εἰς τὰ περὶ συνωνύμων. Ὁμοίως

ὕλην σύγγραμμα ἔγραψεν ὁ Φρόνιχος περὶ τὸ 200, ἦτοι ἐκλογὴν ἀπτικῶν ὀνομάτων καὶ ρημάτων ὡσπύτως Μοῖρις ὁ ἀπτικιστὴς καὶ Ἀμμώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς περὶ τὸ τέλος τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, περὶ ὁμοίων καὶ διαφορῶν λέξεων. Πάντα δὲ ταῦτα ἀνάγονται εἰς τὸ λεξικολογικὸν μέρος τῆς γλώσσης.

Ταῦτα ἐν συντόμῳ περὶ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου συστήματος ἤδη μεταβιβάζομεν εἰς τὸ τέταρτον σύστημα. Οἱ Βυζαντινοὶ οἵτινες διακρίνονται πάντες κατὰ τοῦτο, ὅτι ἠντλησαν ἐξ ἄλλων πηγῶν, εἶνε ἄξιοι σπουδῆς κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψει ἀρχαιοτέρας πηγῆς. Πᾶσα αὐτῶν ἢ ἐνέργεια ἐστρέφετο εἰς τὴν συλλογὴν καὶ συσσώρευσιν οὕτως εἰπεῖν τῆς προγενεστέρης πολυμαθείας· οὐδεμία ἄρα εἰδικὴ ἐργασία, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ἄθροισις ὕλης. Τὰς συλλογὰς δὲ ταύτας δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρα μέρη, ἦτοι τὰ λεξικά, τὰ ἐτυμολογικά, τὰς περὶ ἑλληνικῶν διαλέκτων συλλογὰς καὶ τελευταίον τὰ γραμματικὰ ὑπομνήματα. Ἐκ τῶν λεξικογράφων πλείστης σπουδῆς καὶ μελέτης ἄξιος εἶνε ὁ Ἡσύχιος, συγγραφεὺς ἀλφάβητον ἦτοι σημείωσιν τῶν ἑλληνικῶν λέξων, αἵτινες ὀπωσδήποτε ἐφαίνοντο αὐτῷ ἄξιοι ἐρμηνείας. Τὸ λεξικὸν εἶνε κυρίως γλωσσάριον περιεκτικώτατον, τῆς ἑκτῆς ἢ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐβδόμης μ. χ. ἑκατονταετηρίδος· ὁ Ἡσύχιος ἠντλησεν ἐξ ἀρχαιοτέρας πηγῆς λαβῶν ὡς βᾶσιν τὸ λεξικὸν τοῦ Διογενιανοῦ τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Περιεργασπένητες. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνατρέχει εἰς παλαιότερα συγγράμματα τῶν Ἀλεξανδρινῶν γραμματικῶν, ὧν τὸ σπουδαιότερον εἶνε τὸ τοῦ Παμφύλου. Τὸ λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου ὑπερέβη κατὰ τὴν χρησιμότητα καὶ σπουδαιότητα τὰ πλείστα τῶν γραμματικῶν ἔργα, ἢ δὲ ἡμετέρα γνώσις τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων στηρίζεται τὸ πλείστον εἰς αὐτό. Πρὸς τῷ τοῦ Ἡσυχίου ἐσώθη ἡμῖν ἕτερον, ἀλλὰ μικρότερον λεξικὸν τὸ τοῦ Φωτίου, τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ Πόρσιωνος. Εἶτα δὲ τὸ τοῦ Σουῖδα, ὅπερ εἶνε ἠττονος ἀξίας ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸν μέρος, δυνάμενον νὰ ὀνομασθῇ μᾶλλον λεξικὸν τῶν πραγμάτων, καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου Ζωναρᾶ (4400) ἐπιγραφόμενον Συναγωγὴ λέξεων. Διάφορα δὲ τούτων εἶνε τὰ ἐτυμολογικά. Καίτοι δὲ μὴ παρέχοντα σπουδαίαν ὑπηρεσίαν, περιέχουσιν ὁμῶς πολύτιμοι ὕλην, μάρτυρες ὄντα πάντων τῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ συμβάντων· τοιαῦτα δὲ εἶνε τὸ μέγα Ἐτυμολογικὸν, τὸ Γουδιανὸν καὶ τὸ τοῦ Ὀρίωνος, σπουδαῖον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γραμματικῆς.

Τρίτον μέρος ἀποτελοῦσιν, ὡς προείρηται, αἱ συλλογαὶ περὶ ἑλληνικῶν

διαλέκτων· τοιαύτη εἶνε ἡ Γρηγορίου τοῦ Κορινθίου, ἐπισκόπου Κορίνθου ἀκμάσαντος· περὶ τὰ μέσα τῆς δωδεκάτης μ. χ. ἑκατονταετηρίδος, περὶ διαλέκτων· ἡ συλλογὴ αὕτη πλὴν τῆς ὕλης εἶνε ἀκριτὸς τις ἐργασία· ἀλλὰ συλλογαὶ εὐρήνται ἐν μιᾷ συλλογῇ Θησαυρὸς καλουμένη ἡ κέρας Ἀμκλθείας ἀποδιδόμεναι εἰς τὸν Ἰωάννην Στοδαῖον, ἀκμάσαντα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 7^{ου} αἰῶνος· ὁ σπουδαιότερος πάντων εἶνε Ἰωάννης Φιλόπονος ὁ γραμματικός, γνωστὸς ὡς ὑπομνηματιστῆς Ἀριστοτελείων ὑπομνημάτων, γράψας περὶ διαλέκτων.

Τέταρτον μέρος ἀποτελοῦσι τὰ γραμματικὰ ὑπομνήματα. Ἐπαισθητοτέρα ἐγένετο ἡ ἀνάγκη ἐν τῇ παρουσίᾳ ἢ ἐν τῇ προηγουμένῃ περιόδῳ τῆς συγγραφῆς «Τεχνῶν Εἰσαγωγικοὶ κανόνες.» Εἰς τῶν σπουδαιότερων τοιούτων συγγραφέων εἶνε ὁ Θεοδόσιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, εἶτα δὲ Γεώργιος ὁ χοιροβοσκός, ὅστις ἐπωρελήθη ἀρχαιότερα συγγράμματα, ὡς π. χ. Ἡρωδικῶν, γράψας «περὶ ὁμοίων καὶ διαφορῶν λέξεων.» Ὡσαύτως δύναται νὰ μνημονευθῇ τὸ ἔργον τοῦ Θωμᾶ Μαγίστρου τῆς 4^{ης} ἑκατονταετηρίδος, περιοριζόμενον εἰς τοὺς Ἀττικιστάς, ἤτοι ἐκλογὴν ἀττικῶν λέξεων. Τελευταῖον εὐρείας μεθῆσεως ἔργον εἶνε τὸ τοῦ Εὐσταθίου τῆς δωδεκάτης ἑκατονταετηρίδος αἰ εἰς Ὅμηρον παρεκβολαί. Τούτοις δὲ προσθετέον καὶ τοὺς σχολιαστάς, οἵτινες ἀποβαίνουσι σπουδαῖοι ὡς περισώσαντες ἡμῖν πολυτίμους γνώσεις προγενεστέρων ἐρμηνευτῶν· τοιοῦτοι δὲ εἰσιν Ἰωάννης Τσέτσης· εἰς αὐτὸν ἀνήκουσιν τὰ ἐξῆς γραμματικὰ ἔργα· ἐξήγησις Ἰλιάδος καὶ σχόλια εἰς Ἡσίοδον καὶ Λυκόφρονα· Μανουὴλ Μοσχόπουλος ὁ νεώτερος, τούτου σώζονται σχόλια εἰς Ὅμηρον, Πίνδαρον, Ἡσίοδον καὶ ἄλλους ποιητάς. Δημήτριος Τρίκλιος περὶ τὸ 4600, συγγραφεὺς ὡσαύτως σχολίων εἰς Ἡσίοδον, Πίνδαρον, Σοφοκλῆ καὶ Ἀριστοφάνη. Οὐαλέριος Ἀρποκρατίων, Ἀλεξανδρεὺς, ῥήτωρ καὶ γραμματικός, σύγχρονος τοῦ Λιβανίου, συντάξας λεξικὸν τῶν δέκα ῥητόρων.

Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησιν τί χρησιμεύει ἡμῖν ἡ ἀρχαία γραμματικὴ, ἀπαντῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες γραμματικοὶ ἐπλασαν καὶ ἐμόρφωσαν τὸ σύστημα τοῦ ὀρισμοῦ, δεύτερον, ὅτι οὗτοι εἰσιν ἡμῖν ἡ πηγὴ τῆς ἐλληνητικῆς γλώσσης καὶ τρίτον, ὅτι οὗτοι πληροῦσι τὰς πηγὰς τῶν συγγραφέων, ἐνῶ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν μάθησιν αὐτῶν, ἡ νεωτέρα γλωσσολογία ἐβάδισεν ὅλως ἀντίθετον ὁδόν. Ἡ νεωτέρα γλωσσολογία ἀκολουθεῖ πάντοτε τὸν ἱστορικὸν δρόμον τῆς γλώσσης, ὅπερ ἐλλείπει ὅλως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γραμματικοῖς, οἵτινες διώκουσι πάντοτε στατιστικὴν τινα καὶ συστηματικὴν

ΠΕΡΙ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ 335

ποιητικὴν διεύθυνσιν, ὁρμώμενοι κυρίως ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς καὶ θεωροῦν-
τες πᾶσαν ἄλλην διάλεκτον ὡς ἐκτροπὴν ἀπὸ ταύτης. Δὲν ἀρχοῦνται ἀπὸ
τῶν ἀρχαίων τύπων. ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀττικῶν· οὕτω π. χ. λαμβάνουσιν
ὡς βάσιν τὴν γενικὴν λύκου καὶ ἐξ αὐτῆς σχηματίζουσι τὴν γεν. λύ-
κοιο, οἱ δὲ νεώτεροι τὴν ὅλως ἐναντίαν ἑταμον ὁδόν. N. A. X.

(Συνέχεια. ὄρ. Τόμ. Β' τ. Ε. καὶ Στ. 1880).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΗΣ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ
ΜΕΘΕΡΜΗΝΕΥΘΕΙΣΑ ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ

Διευθυντοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου καὶ Καθηγητοῦ
τῆς Γεωγραφίας ἐν τῷ Ἀρσκειῷ.

«Introite, introite,
Nam et hic Dii sunt»

«Εἰσέλθετε, εἰσέλθετε,
Ἐπεὶ πάντα θεοὶ εἰσίν.»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ

Τὸ κάλλιστον καὶ σπουδαιότατον τῶν ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις γρα-
φέντων «Περὶ τῆς ἀξίας καὶ δυνάμεως τῆς κλασικῆς παιδείσεως» ἀναν-
τιρρήτως ἐστὶν ἡ ἀνὰ χεῖρας πραγματεία, ἥς, ἀρτίως περιελθούσης εἰς χεῖ-
ρας μου, ἡ πρώτη ἀνάγνωσις τοσούτην ἐνεποίησέ μοι εὐχάριστησιν ὥστε
ἠνάγκασέ με καὶ δεύτερον νὰ ἀναγνώσω αὐτὴν μετὰ πλείονος προσοχῆς
καὶ ἐπιστασίας, καὶ ἡ δευτέρα ἀνάγνωσις ἔπεισέ με διὰ τὴν μεγάλην τῆς
ὑποθέσεως σπουδαιότητα, διὰ τὴν ἐμνήριθειαν καὶ κριτικὴν ἔρευναν, μεθ'
ἧς ἐκτίθεται ἡ πορεία τῆς ἀρχαίας παιδείας ἐν συντόμῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαιο-
τάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐν ἧ γενναίως πρωταγωνιστεῖ ὁ Ἑλ-
ληνισμός, νὰ μεθερμηνεύσω τὴν πραγματείαν ταύτην εἰς τὴν ἡμετέραν